

1281

A +

TOPIC:

PUBERTY (GIRL).

INFORMANT:

VILIMAINA, KETEDROMO, (F).

AGE:

67 YEARS.

ORIGIN:

NAKOROSULE, WAIMARO, NAITASIRI.

PLACE OF INTERVIEW:

RAIWAI, SUVA.

DATE:

7/12/86.

INVESTIGATOR:

VASILI, IIGAIRI.

Vinaika vakalevu, keitrau vakarau talanosa tiko yani qo, ket Vilimaina

Ketedromo, e dua na marama ni vanua ko Waimaro, Nakorosule, mai

Naitasiri, kana talanosa taka tiko yani ko koya ena bogi edat, na

nona sa gal vakatalotubu vakadua e dua na gone yalewa mai na nodratou

vanua se sa gal yacovi koya vakadua na nona mate ni vula. Vlnaka,

Vilimaina.

Me vaka Vilimaina, ni kemuni sa toka ena dua tant na yabeki ni vula,

au vakabauta ni sama kila sara toka e levu mai talanosa se koni sa

vakadinadina taka oti na vakatalotubu me vaka koni sa vakarau vaka-

macala tiko mai kina oqori.

Ko au e dua na marama ni dua na vanua, me vaka nia tauvi au na tauvi-

mate ni yalewa ka mani garavi sara kina vakavuna na veki tauvoko

balleti au. Ko au e a gaka nou yau, tevu na nou lbe, vakarau na

kevu magiti, ka sulu tiko vakavuna ena veisiga. Eri a caka va tiko

mai na valavala vakavuna ko lra na nou vanu ko mai Nasautoka, nisa

tauvi au na kevu mate sa tukuni vei au, gone yalewa, mosa tu vakarau

ena dua vakawati. Ni sa vago, sana maroro tiko na gone yalewa qo

kana garavuni tiko na veki me balleti koyavakavunasi mai vei lra na

tasigane. Me vaka taki au, au sege ni domona na turaga watiq, au a

Lakti duguet yant ena i yan, qo au se bera ni yacova na gawna ni vakawatti
au a se wuli tiko kina e Muanikan, sa lako yant nat tukutuku qo, ni
sa lakti duguet yant men wati Panja. Ia, au a bese, sa gal tukuna vel au
na noqu hatu, kua niko bese, gori e dua nat tutu cecere ko sa lakovi
mat kina. Au sa gal mat vakaman takti yant, au vakaluvant, sa gal mat
yaco sara men sa lakti tiko e buva e na noqu i tikitiko qo, kan se bula
vlnaka tuga, ka sege nidua na mate e tauvi au madaga. Au mamaran tuga
ena veltiga, sara tu na luvetu, sa tu na makubunu, kan mamaran tuga.

---: Vllimaina, dary na leu tale beka e ltu, ena nodaru a talanos taka to

ka na nodaru a vakataltubu na maraena gawna e ltu ena nomuni vana.
Me vaka mat cakandrove, ni sa tubu mat e dua na gone yalewa ena dua
na mata vuvale, esana toka ko buna, ko tinaua, kasaratou sana garavi
koya sara toka sa kana vakarati tiko ena veltiga. Vakacava mat nomuni
vana sa vago nat vakaru sa caka vel lko?

Io, vlnaka, ena gawna sa yacovi au kina, na vakataltubu, au sa gal
tukuna vna na turaga na noqu Ratu, ket na tinaqu ni dua na ka sa cakava
na noqu ka vakamarana. Au a sa vakataltubu, sa vakaraitaka, ni sa
tubu caka kan sa gone yalewa, tevu noqu lbe, davodavo ket nat sulu
vakaviti. Ni sana oti e sige va sagal caka na kakama, ka tauoko ena caka
vaka vana, me vakaraitaka ni sa caka tiko na ka me baleta tiko e dua
na marama ni sa yacova e dua na bula vou. Au sa gal tubu caka mat
me yacova sara na gawna au sa lakti duguet kina kan sa mat toka qo, kan
sa gase tale mat. E dau ka tokovi na ka qo, baleta, ni sa yacova e dua
na gone yalewa na nona mat esana gal garuni tiko me kua sara ni
yacovi koya yant e dua na tagane baleta na gal bukete, e sana marotot
tokaga ena lomanit vale de lakolako ena sagal koya e dua na gal vakavuna
kina na leqa totolo, ni se bera na vakawatti.

---: Vlnaka, me vaka koni sa gal vakamaala taka toka mat ya, na nona
se gawna koni a vakataltubu mat kina, me vaka koni lako tikon mat
ena dua na vutale turaga, ia, vakacava na gawna sa yacovi lko kina me
vaka ko lko e sa dua tani nat taba koni sa toka kina gori, nat sulu
cava beka koni a daga toka me vaka na gawna e ltu, era dau daga tuga na
ltu se masi, rava nikoni vakamaala taka na tiktina koya?

Vlnaka vakalevu, ko au na gawna au a vakataltubu kina, ko ratou na

noqu nama, net, bubu eraton a garavt au, sa gal veltau tuga ana veltaiga
na noqu i sulu vaka viti, na masti, me yacova sara ni sa oti na bogi va
au sa gal dara nai sulu vakavajagi. Ba dua na magiti levu, sa
vakayagort ana ganna au a sa bogiva kina. Sa na gal caka tiko na veikta
me baleti koya na gone se ko au, e a caka tiko na velvakamarau fakli
me bogiva.

---: Villimaina, me vaka konti sa tukuna, nisa oti mai nai vakaisulu, konti
sa kau sara mai kina dua na vale se bure moni mai tiko kina, ja, mai
Cakaudrove, e tiko e dua na marama, e dau vakatokal tu me yalawa vuku
me mai velqaravt tiko vel ira na gone yalawa. Vakagava ko kemuni, sa
vatadega go se ratou velqaravt ga ko iraton na tinamu keti iraton na
nomuni nei?

Mai Waimaro, e tiko ko iraton na marama eraton dau garavt ketou na
turaga, go na uvale nei koya na matanivenua, me vaka ko au anivenua
e dua na luvu na kava ni Vunivaiu kau ulumatua. Ke caka tiko e dua
na vakatale tubu sa tiko ga ko iraton na dau garava na ka go ana neiton
i tikotiko, me yacova saraga na ganna e rau sa lakli tiko kina enai
tikotiko.

---: Me vaka konti a sa tiko voli ana lomani vale, sa tu beka e so na tabu
ena ganna ni vakabogiva, me vaka nira dau velitiko tiko yant ko ira
na marama, ana tau tiko beka eso na lewa vaka vanna, rawa konti
vakamagala toka mei ene tikina koya?

Ni sa caka tiko na sogo ogo esana vakatabu sara me dua na turaga mana
lako yant ki na vanna go, sarana tikoga vaka yalawa tikoga go. Me da
dau marorot ka me kus sara ni dua, e dodonu me beca na tabu ni ka
vakavanna go.

---: Me vaka konti sa tukuna toka gort na vakabogiva, dau vakagava, mai
Cakaudrove e dau vakayagort tiko kina edua na ka me vaka tiko na suli
Ana lako beka ki suli ki uciwai se waiwai, vakagava na ganna ni a
vakayagort kina vel tiko na ka go?

Io, ketou sa tiko ga na vanna ni suli ko ketou na turaga, ketou
suli kina na luvua, tinana.

sega tale ni dua na sili kina. Esana raias sara ga na matanivanua na sitali go ni sega tale ni rawa ni dua ene laki sili kina.

6: Vinaka tau, me vaka ni sa dau tiko na ka go, esa dua beka na gaura, ersana vakatulevu tauoko kina na marama, ersana laki tiko ene dua na bure, ia, ni lomani siga vago, sa gat dau laki mat ko ira na gone yalewa, ket na yalewa vuku me mat vakasilimi ira, mensa fara kina na nodrai yaya tabu, me gat kila kina, se rase tiko vaka vinaka na gone yalewa go, se sa vaka cacani oti na yagodra mat vas e dua na tagan

E sega, sa tiko ga na gaura sana gat kilai mat kina se sa tiko vinaka voliga na marama go se sega, go ene gaura, sana laki vakamau kina, sana gat laurai ga na kenai vakadinadina ene ibe sana tevu tu me na nona se na tukina na dra se sega. Ke sega, kenai balebale sa vakacacani oti mat na gone yalewa go mat liu.

7: Tau, vakacava na gaura koni kau kina moni laki sili, ee caka beka vel iko e dua na vakamamaga se? Ko ratou saraga na noqu nei, eraton kila tauoko na veika esana yaco vel au, au a vakamamaga laki, na ibe ket na masi, me vaka go mai tovo ni nodra na gase eliu. Go ni da maroro tiko kina, ka talai laki tiko na gaurisala von ede sa mai yacova ene gaura go. Ko ratou sara tiko ga na noqu nei ket na noqu bubu eraton na cakava tiko na ka go.

8: Tau, na cava sara beka eda vakayagataki ene vakamamaga? Na kumi, enu, ibe, ia, niko sa vakai enu oti, na ka tauoko ko dara tu go, esana gat laurai tauoko mat ka sili vas na marama era veigavai tiko vel au.

9: Tau, au kerea me dau na leu tale vaka lailai e liu, me vaka ni sa tiko na gone yalewa vakatulevu, ene tiko na noni enu, ka dara voli, ia, ko get e sa gat dau maroro mat enu go ni sa oti na vakabogiva? Na ka goni sa vakatai saraga vel iraton na noqu nei, rawa ni ratou laki buluta e vama, ia, sega ga ni rawa ni kama, eraton sana gaura sara ga mat na ka go ni ka ni marama, ka na rawa ni caka kina e so na ka go, ia, koya go esa dau gauruni saraga ga kina na tikina go.

10: Tau, vakacava beka na noni a tiko voli ene lomani bure, ni a sili

tiiko beka ena waiwai me waka mai Gakaudrove, e dau gaka toka vago, na kenai valavala, vakagava na gauna es velsau taki tiiko kina na nomuni sulu vakamarama-?

Sa vlnake, ena gauna au a tauvimate tiiko kina, es dau kau mai eso na tikinti sulu ga meu mai quisi³ toka kina ke lako tiiko na dra, ia, na nogu liku e vels³u tiiko ena velsiga me kua ni tu kina na kenai tauvimate ka tuga mai sulu meu quagva tiiko kina.

-: Me vaka koni a tiiko e bure me sigs va, es so beka na tabu koni a donuya tu, me vaka ko ire na tagane, era dau tabu ni retoi ire na yalweg bukete kera teve, vakagava na tabu vel kemuni?

Ma ka va koya, au sega ni lewa kina e dua na ka, ertou sa lewa saraga ko iratou na nogu nei kei iratou na garavi au tiiko, era dau tabu ni lako yanti ki vale, ko ire na marama kei ire na turaqa kara sa dau tiiko vata ena bogi mera gal dau lako yanti vel au, baleta toka na nodratou lewa na marama e sa toka ya.

-: Me vaka sa dau gaka oti na bogiva, sa gal dau gaka na solevu, rewa nikonit vakamagala taka vel au, se gava na solevu?

Qort nai otloti ni ka e gaka ka sagoni kina nai yau, mai vel ire na veki na na gone marama qo, ia, nai yau tauoko qo, esana gal soli vna na marama erg velgaravi tiiko me baleta tiiko na gone marama ka marototi tiiko ena lomani vale, e sana gal garavi kina na marama yalwa vuku ka soli yanti kina vel ire nai yau, kakana, ena ka ga ni vakavlnavlnaka.

Ma magitti koya e vakayagataki qo, e baleti ire tiiko na marama me kani marau ga, nira sa yagova tale adua na hula von vaka gone yalwa, kasa na garuni tiiko na nodra hula ena velsiga. Qo na mate na bulumakan, na vaka qoes dua na nogo levu kau reisa tu kina na ka es vakayagort vel au.

-: Lau, mevaka mai nogu vanna, ni sa laurai tiiko ni sa tubu gake tiiko mai e dua na gone marama, esana kau sara e so na vaka, bulumakan, ka te eso na kakana me baleta tiiko na gauna ena gal yagova mai me na vakatalab tubu kina, ia, qo kina na kena magitti, vakagava mai vel kemuni es, gaka talaga kina na kagot?

Io, es gaka vago, baleta niu es lalal.

es sa tukuna tiko vel au ko tinanu ket buqu, ni na vakarau caka vel au e dua na sogo levu kana caka kina na kequ magiti, ka men na maxorol au sara mat vel ire na tagane ni se bera tiko niu vakataletubu, au rogoca kan garuma sara tiko na tikina go. Au sa mat vakamuria sara na ka go, kan sega sara ni lako vakaveitaisia, seu caka va edua na ka mevan na madua kina ko rau na noqu i tubutu.

? Tau, daru leu tale valalal ki murti, na gauna konti sa laki silil kina, ko cel sara beka na tamata ee kauri iko ka laki vakasilimi iko e vai? Noqu nel ga, ket noqu matanivama, rau kauri au men laki silil, ka me yagova na gauna au sa kan leu tale kinakivale.

! Vakava tau, ni sa dau tiko na bogiva e vale, konti dau vakatarai moni lako mat ki tubu?

Gort e sa vakatau sara tiko ga vel iraton na velgarevti tiko, kevaka iraton via kauri au ki silil, iraton sana lako sara ga, na lewa sa tuga vel iraton na tiko ken au.

! Ni rave ni talanos taka na Solovu ka a vakayagort vel kemuni mai Nakorosule mai Natasiri?

Ba caka naragiti, mai yau, ka tauoko ka caka tiko na marau ens silga tauoko ya me yagova na bogi, sega ni gal caka tale e dua na ka ens silga tarava, oti ga era sa dul vel euka yakl na lako mat ens sogo, kan leu tale ko au ki na noqu vale.

! Vakava mai yau ens solovu, e dau wase eso vel iko ket iraton na nomu nel se, ni vakamacala taka mada na tikina koya?

Na vota ni yau iraton sana lewa sara ga ko ratou na turaga iraton a garvi au tiko, kevaka e soli vel au se sega sana nodratou ya.

! Vakava na yabaki ni bulu nel koya e dua na marama e dau yagovl koya kina na nona matenivula vakamarama?

Es era tiko na yabaki tini kalima se tini ka ono gal dau tauvti ira, niu ra sa tubu caka tiko mat, eso e tauvti ira ni ra se gone me vaka na yabaki tini se tini kadua. Go naka au vakaraitaka tiko ka yaco vel au, kevaka ko sa tiko vata ket na nomu turaga, e vlnakati me sa oti na yabaki turasagavlu kadua mo gal vakawati.

No kila vlnaka na kani vakaliventi, kevaka ko sa tauvimate oti ena dua na vula, mo kakua sara ni tiko vata keti na nomu turaga me oti e tini keti kalima na siga me kaukauwa vlnaka tale kina na yagomu vaka maxama mai loma mo drau gal tiko vata tale, me dua na vuvale vlnaka me vaka ga na kani vakarau. Sa vava na kema levu.

Vlnaka vaka levu viliimalina Ketedromo, ni a vakarogoci Viliimalina Ketedromo tiko yani koya, e dua na maxama ni Nakorosule, Waimaro, Natasiri ka tsilanos taka tiko vaka Jekaleka ko koya nai vakarau ni vakataletubu sa sotava mai na nona vava kani a yaco vua e Iiu.

THE END.